TIJARICA - STEĆCI NA ČAJERU

Autor: Mate Puljak

TIJARICA-STEĆCI NA ČAJERU

Autor: Mate Puljak

Zbog povećanog broja upita entuzijasta koji stećke traže prema knjizi "Obredne gomile" (don Ante Škobalj), odlučio sam dati nekoliko savjeta iz vlastitog iskustva. Kada tražite nekropole na teritoriju koji nije vaš domicilni, raspitajte se za vodiča inače se to pretvori u gubitak vremena i volje za ponovnim dolaskom. Ako ste u potrazi za stećcima koji su zaboravljeni, ili je narod iselio, odnosno izumro, kao u selima Tijarice, onda tražite najstariji put. U većini slučajeva će biti uz noviji, ili će se isprepletati s njim. Dobro je imati katastarsku dokumentaciju ili kakvu staru kartu puteva. Raspitajte se za bunar ili lokvu jer su stećci postulativno vezani uz njih. Za stećke na Čajeru u Tijarici nije znao ni pok. Marijan Lozo. Kada sam ih tražio uvidio sam da Tijarica zauzima mnogo veću površinu nego što ljudi misle. Osim toga, na upit o Čajeru dobio sam tri lokacije od čega su dvije bile pogrešne. Tko god traga najprije će se raspitati u centru Tijarice i dobiti odgovor kako ih nitko nikada nije vidio i da takvo nešto ne postoji u Tijarici. Naravno, jer su kilometrima dalje od centra, tj. Tarabnika. Jedna nekropola je bila na krajnjem istoku, druge dvije na krajnjem zapadu. Na samom Tarabniku uz crkvu nema starih stećaka nego kasnosrednjovjekovnih sarkofaga kakve nalazimo i na groblju u Aržanu. To ne znači da ih nekada nije bilo. Postoji i stećak uz put prema Dobranjima, te predaja o docu u kojemu su zakopane ploče. Nitko ne zna gdje je taj dolac, ali pretpostavljam gdje se nalazi. Nadam se da će oni koji nikako nisu uspjeli pronaći nekropole na Čajeru, sada to vrlo lako učiniti. Predaje mi je 1997. dala Kata Vuletić - Tokuša, rođ. Tokić s Tijarice.

USMENE PREDAJE

"Čajer je velik, ali ti ćeš to znat nać. Tu su pokopani izginili svati, kako ko kaže, sto priča je bilo . Jedan se mladoženja pritvara u vuka... vukodlaka. Za života je bio zločest, pomica bi mejaše, činijo silu divojkan, zva đavla. A kad đavla zoveš on i dođe. Kad je poginijo nije ima mira... diza se. Nikako se nije moga priselit.Ni Bog ni đava ga nisu tili. A kad ti je tako unda ti čovik bude osuđen na vikovično lutanje zemljon. Njegov grob su otvorili nakon stotina godina, a on, moj sinko, ko da je juče' pokopan. Frišak, nećun ti Boga!!! Pop niki naredio da ga se izmisti kako zaklinjanje ne bi dotaknilo ostale pa eto unda đavla; digli bi se svi, svi' ti bogova, pa di unda. Jedva sjednin

na kraj... Ali niko nije tijo blizu. Kad bi blizu ono se iz zemje čulo režanje. Nije niko na to tijo stavut ruke. Bila je zora, na Ivandan, kad se odlučilo stat u kraj ton đavlu, pomozi mi kazat-vukodlaku! E! Izvadili ga iz greba i pribacili u novi greb. Ito tako što su na nj nabacili kostrit. Ali ga nisu mogli daleko nosit jer je oteža i sam propa u zemlju. Taj ti je greb jedini izmišćen postrance ovako. I pop uzejo glogov kolac da ga proburazi. I tako ti on zamane, a vukodlak uvati kolac, tik na prsin, i svon snagon probode popa u srce, ito tupin krajen koca. Iskoči ti on iz greba, i kako nije vidijo, nećun ti Boga, samo mava rukaman i reža, sunce mu smetalo da vidi. I tu ga uvate mlatit i kamenjin bit. Uzalud sve! I dok je vas takav onemoća, donesu kršćene vode i poškrope ga misleć da će ga moć savladat ali se on odjednon pritvori u vuka pa trrrrrk... pobigne u šumu! Narod se pristravljen razbiža na sve strane, nećun ti Boga. Po noći niko nije izlazijo vanka. A-a...Čuli bi ga di vije gori u Gredi. A unda bi se vratijo, lega u greb i povuka kamen na se. I to ti je trajalo moj sinko...Glas se pronijo sve do Livna, Duvna i Glamoča. I tako ti je doša moćan neki pop i reka da se ne iđe na stećke više, da će on sve rješit. I naredijo mu da se digne i da oda isprid njega. I tako lipon šnjin isprid sebe, priko mašeta na Voščanin, pa dalje u Bosnu. I narod odanijo. Nije više bilo vukodlaka. Ali nije ti to takon kakon priča kaže već je pop sa sobon doveo zvonara obučenog u vučju kožu. Narod je izdaleka mislijo da iđe vukodlak isprid njega. Zajeban pop bijo. Za tu rabotu uzeo dva janjca, tri pršuta, pet sireva i dvi vriće žita. Vukodlak ti je još tamo. Ne diraj u njega, neće ni on u tebe. A kako je moja pok. baba znala da je pop odglumijo? Zato jerbo stari zakon kaže: Nećeš vidit vukodlaka priko dana! Nema toga popa da će natirat vukodlaka da oda po suncu! Jerbo nemere! Vas bi izgorijo koooo pečeno janje. Nego eto, učini se tako poradi duševnega mira i da ponovo krenu na misu na Tarabnik di je i prvo bijo stari oltar naše stare vire od starog naroda. I stvarno ga niko više nije vidijo. Ali ne jer ga nema, nego jer je pop reka da se ne iđe tudan, ni otamo. A on ti je i danas koooo da je jučer pokopan. Druge priče kažu da su se tu susrili svatovi i morali su se pobit. Takav je bio običaj da se izbigne usud. Jedni su svati pokopani pod starin puten, a drugi malo tamo dalje, na jednon brigu. Poginili su i mladoženje. Poginijo je i naš pop, to je grob vidi' ćeš s križon ispod Starog puta. Kazali bi da su preživile samo mladenke koje su pokopale junake i uprtile kamenja na leđa pa jin stavili na grobove. One su se udale kašnje. Nego dašta će. Koga nema za njega se ručak ne kuva."

VAŽNOST TIJARICE

Tijarica je važna zbog komunikacijskog spoja drevnih ilirskih naselja s Delmionom (Imotskim). Tri najbitnije prapovijesne gradine, ona u samoj Tijarici, gradina iznad Dobranja i aržanska gradina, nisu izvorno bile niti naselja niti osmatračnice već drevni hramovi koji će tek kasnije biti prenamjenjeni da kontroliraju dugačku cestovnu dionicu prema jednom od najvažnijih prapovijesnih naselja Imotske krajine - Studencima i dalje. Tu je moralo biti veliko i važno ilirsko uporište. Neki stariji Studenčani su tvrdili kako je baš tu stajao prvi Delminium. Kao što znamo, općeprihvaćena je nedokazana teza da je stajao na području Duvanjskoga polja, dok se dio povjesničara i danas priklanja triljskom Gardunu. Osobno sam 2015. u svom radu "Delmion in situ" iznio razloge zašto se radi o Imotskom. I danas stojim pri tadašnjim tvrdnjama da je najstarije delmatsko uporište Delmion bilo u Imotskom. Kasnije se, u mnogim povijesnim previranjima, moglo izmještati. U tu priču se infrastrukturno uklapa Gardun, iako smatram da je grad bio i ostao tamo gdje mu je iskon.

Znamo da se u triljskoj okolici sačuvala predaja o velikom gradu kojega je Dioklecijan razmontirao i prenio u primorje pa je tako nastao Solin . Dakle, Delmion vrlo lako može biti eponim.

Gradine u Tijarici religijski su aktivne od rane bronce, vjerojatno i dosta ranije. Stećci koje nalazimo veoma su bliski onima iz Hercegovine, posebice okolica Livna i Duvna. Radi se o neuglednim pločama i rijetkim sljemenjacima. No, kada naiđemo na sljemenjak on nas zaprepasti svojom ljepotom ili veličinom. Velik je broj i sarkofaga. Na Tarabniku i u aržanskom groblju nalazimo novije sarkofage za koje je jasno kako su klesani da udovolje jednu određenu težinsku normu kako bi ih mogli transportirati. Kod starih stećaka nema normi u težini.

Istočna nekropola koju spominje Škobalj, ustvari mjesto Maglića greba (bogati arheo nalazi), doživjela je, prema sjećanju starijih, nekoliko devastacija. Jedna se zbila iza Škobaljeva obilaska Tijarice kada je rađena ili asfaltirana cesta. Jedan stećak je premješten kod crkve Svih Svetih i upravo njega Škobalj objavljuje kao najljepšeg. Ostale je zadesila sudbina većine naših stećaka. Danas na istočnoj nekropoli stoji, "od struke", opljačkan i devastiran "Maglića greb". Uzeli su bogate grobne nalaze. Dakle, tko su najveći devastatori arheoloških nalazišta? Struka! Otkud nekom pravo da otvori grob, uzme s pokojnika nakit i sagradi nekakav neugledni postament?

Zamislite sada da netko tako otvori grob vašega oca ili djeda i uzme mu, npr. vjenčani prsten. I onda tuku na Boga kamenjima jer obole, nemaju djece, promjenu psihu, kontaminiraju dušu. Znam o čemu pričam jer sam prošao sve to na lokalitetu Cista Crljivica kada sam kao zaneseni mladić sudjelovao na iskapanju ljudskih kostura. Mogu samo reći: 7 godina zla, bolesti, nesreća i gubitka brata. Tralo me nemilice. Zbog toga bih iskoristio priliku reći jedno svima koji se smatraju istraživačima, bilo da se radi o "struci", dokazanim alternativcima, ili mladima koji vole ove teme: NEMOJTE SE PETLJATI U GROBOVE! Ne otvarajte ih! Pustite kosti na miru jer na taj dio, koji slijedi nakon otvaranja, devastacije, krađe, nitko vas ne može pripremiti. To znanje se ne uči. Svaki grob je svet. Ja sam ih našao na desetke i nikada ih nisam otvorio. Ukoliko mogućnosti dozvoljavaju uvučem kabel s kamerom obavivši prije toga svojevrsan ritual. Prije snimanja dolazim često moliti na grob, donesem svijeću, cvijeće, dragu mi stvar. Nekada prođe par dana, nekada mjeseci dok ne osjetim konekciju. Tek tada ga zamolim da, za opće dobro, upalim svjetlo u toj tami (čl. "Tajna zvonareva groba"). Moj pronalazak veće ženske osobe koja na sebi ima cjelokupan nakit s motivom puževih kućica osobno mi je donio mnogo dobra. Zbog očigledne prijetnje koja će u skoroj budućnosti postati i realna, jer od HDZ-a možemo svašta očekivati, pripremam se za prijenos kompletne grobnice i kostiju, što će biti izuzetno metodološki zahtjevno. Nije mi drago zbog toga, čuvao sam grob osam godina, više se ne mogu boriti, niti strahovati. Bez nje mogu slobodno prekinuti pisati jer je ona moja zaleđina, muza, moralna podrška i sve ono zbog čega se i dalje borim i pobjeđujem. Veza je to koju ne mogu objasniti. S njom se ne bojim ničega i nikoga. Zbog toga neću dopustiti da mi je odnesu nasljednici onih koji su zadnjih stotinjak godina radili protiv istine o nama.

Dakle, mnogi misle sa su to samo kosti. Ne znaju put duše i da duša dobije dopuštenje doći na grob i s tugom gledati na kosti. To su stari vrlodobro znali kao i datume na koje se to događa. Od tuda nam i Dušni dan tj. Svi Sveti, istoimena crkva Aržana. Ništa nije slučajno.

I tako preko novijih sarkofaga Tarabnika dođosmo do nekropole koju svi traže prema Škobaljevoj slici. Realnost je da ta slika više ne postoji jer su u međuvremenu nikla stabla. Zapadnija lokacija koja se spominje nalazi se nekoliko stotina metara s desne strane ceste koja vodi u Trilj. Pa evo, za sve one koji bezuspješno traže nekropolu na Čajeru, dajem upute i fotografije. Čajer je ustvari slika svekolike nebrige općine i predstavnika ministarstva kulture RH za naše kulturne spomenike.

Pogledajte kako se ta famozna “struka” odnosi prema stećcima. Na TV-u se znaju slikati uz nekropole koje je zaštitio Stranac, vječita naša vertikala i mjerilo naših vrijednosti. Prava je istina da su svi oni skupa jedna dobro organizirana “kriminalna” skupina koja ima cilj uništiti svaki dodir ovog prostora s praiskonom. On pripada isključivo ilirskom narodu, jednom od dva najstarija naroda Evrope. Zbog toga su doveli UNESCO i zaštitili najbitnije nekropole kao isključivo srednjovjekovne. To se dogodilo u vrijeme pojačane aktivnosti svih nas koji budimo svijest o kontinuitetu izrade stećaka od kasnog neolita, tj. ranog brončanog doba sve do kasnog srednjeg vijeka. Stećci su trn u oku našim porobljivačima i neprijateljima. Ne postoji na ovom prostoru važnija tema od stećaka. Ni Daorson nije bitniji od stećaka ako sagledamo da postoje stećci znatno većih dimenzija i mnogo veće tonaže od onih ugrađenih u bedeme Daorsona.

U našoj rubrici “Iz mog ugla” naći ćete uradak slobodnog istraživača Vinka Klarića u kojem iznosi mišljenja starih stručnjaka o stećcima. Taj Vinkov rad je važan jer daje jedan sistematski pregled kojeg nećete naći u “stručnim” radovima o stećcima.

Stoga evo, ovaj svoj rad, uz pohvale što je to sve sklopio, poklanjam Vinku i Nikši koji su bezuspješno tragali za ovom zaboravljenom nekropolom na Tijarici.

Pozdravio bih i Krešu, Antu, Darka, Beru, Sanju i ostale koji su me pitali za lokaciju na Čajeru i gdje je završio Škobaljev stećak s “kormilom”. Nije kormilo, radi se o stablu sa 7 zvijezda. Posebno bih pozdravio gospodu; Mira Vrgoča i Božu Tokića, te zaželio mir i spokoj Kati kod koje sam četiri godine živio kao podstanar. Upravo mi je ona prenijela najvrijednije narodne predaje Tijarice i Dobranja.
Veliko hvala Ivanu Sabliću koji mi je pokazao lokaciju Grebina.

Pozdrav i svima koji su otišli iz Tijarice. Želim im ponovni povratak na njihovu predivnu visoravan.

08./2019.

ČAJER

ARŽANO

KNEŽOVIĆ

U Cisti Provi, iznad crkve sv. Petra, sa sjeverne strane, na Glavici, nalazi se velika gomila. Isto tako i u Cisti Velikoj, na sjeverozapad crkve sv. Jakova, nalazi se velika gradina.

Stećci su u Cisti zanimljivi i po svome velikom broju i po svojoj vrlo bogatoj ornamentici i ukrasnim motivima, a za nas ovdje najzanimljiviji su po svojoj neposrednoj blizini nadgrobnoj gomili, s kojom su očito povezani, i iz koje kao da su se rodili. Gomila je isto tako značajna, jer u sebi sadrži grobove starohrvatskoga tipa. Povezano jedno s drugim pruža izvrsnu prigodu za proučavanje porijekla stećaka i povijesti naroda i vremena, kojemu pripadaju. Odavle su, na žalost, dignuti spomenuti stećci, koji su dopremljeni u Split.[100c]

c) Budimir

Od Ceste Velike prema Budimiru nalazi se nekoliko gomila. Neke su obrasle šikarom, a na nekima se nalaze stećci. Uz sam južni rub ceste nalaze se dvije gomile, jedna uz drugu. Istočna je manja, a zapadna veća. Na njima se nalaze stećci od grubog neobrađenog kamenja. Među njima je samo jedan visoki stećak, ukrašen prizorom lova. Među stećcima se vide na površini gomile obrisi grobova. Na istok se ove dvostruke gomile nalazi bunar, zvani Pištet, a ove se gomile zovu »Gomile kraj Pištetа«. Malo dalje prema zapadu, kod zapaljene župske kuće, nalaze se dvije gomile sa stećcima i dalje na zapad treća bez stećaka. Sjeverno od ovog položaja sa stećcima nalazi se na jednoj uzvisini ogromna gradina i usred nje župska crkva Gospe od Ružarija (sl. 258). Nasip je ove gradine vrlo visok i širok, naročito sa sjeverne strane (toliko je visok, da se od njega crkva jedva opaža. Dobar dio nasipa morao je biti s velikim trudom uklonjen i čitav srednji prostor uravnan, da bi se u njemu mogla sagraditi ova crkva. Svladavanje takvih poteškoća i gradnju crkve na ovom naše nezgodnom položaju, okruženom sa svih strana ogromnim nasipom grubog kamenja, mogao je nametnuti samo neki osobito jaki razlog kao što je to tradicija neprekidnog kulta na jednom istom mjestu od najstarijih vremena. To je, mislim, pravi i jedini razlog, radi kojega je ova crkva tu sagrađena, a to je od osobite važnosti za proučavanje odnosa kršćanstva prema starim prethodnim vjerama.

g) Tijarica i Čajer

Možda ime Tijarica dolazi od Tiharica, slično kao i ime otoka Tihat ili Tijat. Tijarica je prostrana visoravan između Aržana i Strižitepa. Na istok Tijarice, u zapadnom dijelu Aržana, na Orlovači, nalazi se velika Jakelića gradina. Ispod nje, prema Dobranjama, to jest s južne strane, nalaze se gomile. Na ovom položaju, uz put, koji vodi iz Aržana u Tijaricu, nalazi se nekoliko stećaka-sljemenjaka. Župska crkva Tijarice i središte ovoga područja nalazi se na položaju zvanom Tarabnik. Kažu, da je tu u staro doba bila crkva od dasaka i da se po tome, to jest po tarabama, ovaj položaj tako zove. Ova riječ ne znači daske, nego ogradu ili plot od dasaka, te se izvorno i ne upotrebljava u ovome kraju, pa prema tome ni ovo ime nije moglo nastati iz toga korijena. Vjerojatnije je ovo ime nastalo, kao i mnoga slična, od riječi »tr'ba« = žrtva, i da se je ovaj položaj pravilno zvao Tr'bnik, od čega je zamjenjivanjem poluglasova samoglasnikom »a« nastalo ime Tarabnik. Prema tome, i ovo je mjesto TRIBE, to jest žrtve. Tu je bilo žrtvište, na kojemu su stanovnici ovoga kraja prinosili žrtve, a i onda, kad su se pokrstili, na istome su

100 c. Vidi u k. A—IX—9—g— na slici 162.

mjestu sagradili i crkvu. U njoj se još uvijek na tom drevnom položaju prikazuje Bogu »sveta žrtva, neporočnaja triba«.[101]

S južne strane, na prostoru prema Dobranjama i Strizirepu nalazi se čitav niz gomila. Oko crkve na Tarabniku nalazi se groblje. Svi su današnji grobovi odreda pokriveni kao nekim malim, uskim, a dugim stećcima trapeznog oblika. Takva su oblika i grobovi pod njima. Starih stećaka ovdje nema, ali ih ima na istočnoj strani Tijarice, prema Aržanu, ispod aržanske gradine (sl. 259) i na zapadnoj strani, u Donjoj Tijarici.

U Donjoj Tijarici, na položaju koji se zove Čajer, s južne strane ceste, koja vodi iz Tijarice u Vrpolje, nalazi se staro groblje s prostim, ležećim stećcima (sl. 260). Na nekima je od ovih stećaka izrađen križ, na jednima reljefni, a na drugima usječeni. Mnogi su stećci utonuli u ledinu. Malo podalje, prema zapadu, nalazi se drugo manje groblje isto tako s prostim, ležećim stećcima, ali ovdje na nijednome od njih nema znaka križa. Očito se radi o dvostrukim grobljima, kakva nalazimo na više mjesta, ali ovdje društvenim razlikama nema traga. Sudeći po znaku križa na jednoj strani i po njegovom pomanjkanju na drugoj strani, moglo bi se tu raditi o nekoj vjerskoj podjeli.

h) Voštane

Voštane su selo pod južnim obroncima Kamešnice, na nadmorskoj visini od preko 800 m. Iznad samoga sela, sa sjeverne strane, na jednoj uzvisini nalazi se gradina (sl. 261). Nasip kamenja okružuje čitav vrhunac brda u polukrugu sa sjeverne strane te zahvaća prostor dug 100 m, širok 50 m. U istome dijelu, to jest na najvišem vrhuncu brda, sav je prostor nasut kamenjem, koje tvori visoku, stožastu gomilu, što se obara niz južnu stranu. U ovoj se strani niz čitav vrhunac nalazi mnogo sagorine i u njoj komadići spaljenih i karboniziranih životinjskih kostiju. Osim ovog istočnog nasipa prema zapadu, s južne strane gomile ide manji nasip. Prema pričanju nekih mještana navodno u tom nasipu ima grobova. Prostor na gradini, a osobito nasip niz južnu stranu istočnog vrhunca s paljevinom, pun je ulomaka keramike. Možda spaljene kosti potječu od životinja, koje su bile sklonjene u ovo sklonište, koje je u vrjeme borbe bilo zapaljeno. To je, međutim, teško moguće, jer je prostor na vrhu brda malen, te nije mogao poslužiti za tu svrhu. Vjerojatno je, ovaj vrhunac služio kao žrtvište, na kojemu su spaljivane životinje za žrtvu. Odatle bi se moglo zaključiti, da potječu i ulomci žrtvenih posuda prema onome što je već rečeno za Sučicu kod Gata u Poljicama, kao što je nađeno i na Peruniću.

I ova je gradina iznad Voštana, možda, bila primitivna akropola, mjesto sastanaka za obrede, vijećanje i zabave, a onda i za obranu i sklonište. Tako, na primjer, Ilija Ledić, starac od 74 godine iz Aržana, kaže, da on pamti, kad su se na Jakelića Gradini, zapadno od Aržana, sastajali ljudi iz čitave okolice i slavili neko naročito zajedničko slavlje.

Nešto sjevernije od gradine iznad Voštana, na prijevoju brda, uz sam put, koji vodi iz Voštana u Lisku i Raseljke, dotično u Buško Blato, na položaju koji se zove Korita, nalaze se dvije skupine stećaka ili — kako se na Voštanima kaže — mašeta (sl. 262). Ove su dvije skupine stećaka blizu jedna druge, a ispred svake se nalazi po jedan osamljeni stećak kao neki predvodnik. Na zapadnom kraju zapadne skupine ležećih stećaka nalaze se dva ukrašena sljemenjaka, jedan do drugog. Možda je upravo ovaj smještaj i poredak stećaka dao povoda za, inače i po drugim

101. Vidi kanon u Staroslavenskom Mišalu.

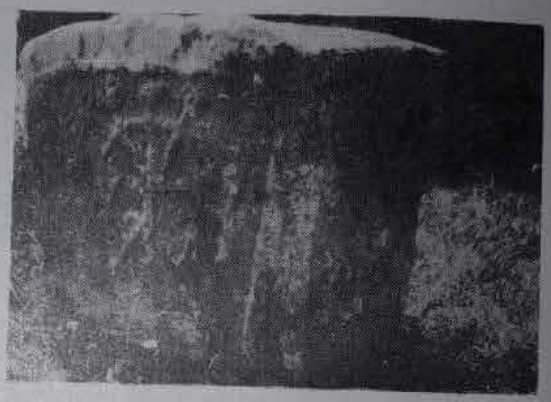

Sl. 259. — Stećci na Tijarici ispod Aržanske gradine (gore i desno)

Sl. 260. — Stećci na Čajeru u Donjoj Tijarici (gore i desno)

GOMILA

TARABNIK

GREBINE

Grebine
Čajer
Dodaj naslov...

Čajer
Grebine
Dodaj naslov...

GP Kamensko
Tijarica
ČAJER
Trilj
Dodaj naslov...

Nekropola
Čajer
Dodaj naslov...

Nekropola Čajer
Dodaj naslov...

Stari put
Stećci
Dodaj naslov...